

Áldatlan örökség. Szlovák vélemény a Beneš-dekrétumokról

Mathé, Svätôslav: Neblahé dedičtvo. = Slovenské pohľady, 2002. 5. no. 5–7. p.

„Azt kívánjuk a szudétanémeteknek is, hogy – s ez volna legitim és a jövőre tekintő megoldás – valamennyi oldalon megértést találjanak a hazához való jogukhoz”, jelentette ki 1994-ben a szlovák Imrich Kružliak. A tömegtájékoztatóban ez a kijelentés igencsak tarajos hullámokat vetett, s tulajdonképpen a Beneš-dekrétumokkal, illetve a németiség Csehszlovákiából való kiűzetésével kapcsolatos gondok megoldandóságát tűzte újból napirendre.

A Beneš-dekrétumok története a következő: a második világháború utáni Csehszlovákiában az Alkotmányozó Nemzetgyűlés 1946. május 26-án ült össze. Addig a törvényhozó folyamatok az Ideiglenes Nemzetgyűlésben zajlottak. Azonban ez is csak 1945. október 28-án alakult meg. 1945. április 6. és október 27. között a köztársaság elnöke, Edvard Beneš látta el az állam törvényhozó szerepét. Ebben az időszakban 98 törvényerejű rendelet született. Közülük hat viselte az alkotmányos jelzôt, ami a csehszlovák törvényhozáásban „fontosságminősítő” jelző. Ezek a jogszabályok Beneš-dekrétumokként kerültek át a köztudatba. Mondják: e dekrétumok jogilag alapozták meg a németek kitelepítését, ami a látszatok ellenére nem igaz. Ráadásul az egész dokumentumhalmazból csupán egynehány foglalkozik a kitelepítéssel.

A csehszlovák politikai emigráció már a háború végét jóval megelőzően tervezte a németek kitelepítését, az USA és Nagy-Britannia azonban a lelkére kötötte: a győztes nagyhatalmak döntéséig maradjon vesztve a kitelepítés dolgában. Sztálin azonban egyetértett a csehszlovák aspirációkkal, nem utolsósorban azért, hogy túlságosan ne szúrjon nyugati szemeket a németek Kelet-Poroszországból és Lengyelországból szovjet érdekekre történő embertelen kiűzetése. Ezért Csehszlovákiában sem kellett a szovjet jóváhagyásra várakozni, és mindjárt a háborút követően megkezdődött a németek minden humanitárius szabályt semmibe vevő „vad kitelepítése”.

Az akciósorozat törvényességi alátámasztása egyébként is felettébb ingatag lábakon állt. Az 1945 áprilisában keletkezett kassai kormányprogramnak csupán a 8. fejezete foglalkozik ezzel a problematikával, mondván: azok kivételével, akik már a müncheni döntés előtti időre igazolni tudják antifasiszta és antináci beállítottságukat, valamennyi szudétanémet elveszti csehszlovák állampolgárságát. Azonban figyelem! Ugyanakkor minden szudétanémet kérheti állampolgárságának visszaadását, és a kérelmeket egyedileg bírálják el. Noha itt is megsérül az ártatlanság vélelmének elve, ez a megoldás a kollektív bűnösség elvének alkalmazásánál enyhébb állásfoglalásnak minősül. E 8. fejezet szerint csak a csehszlovák állam szétverésében aktívan részt vevő, bíróságilag elítélt személyeket, illetve az 1939. március 15. után beköltözött németeket tiltották volna ki az országból mindörökre.

Ugyanennek a kormányprogramnak további két fejezetében esik szó azoknak a szudétanémeteknek vagyonelkobzásáról, akik közreműködtek a háború előtti köztársaság szétverésében. De csak azokéről! Ezenkívül a dokumentumban nem található semmiféle más rendelkezés sem a vagyonelkobzásról, sem a kitelepítésről. De még a Beneš-dekrétumokban sem szerepel egyértelműen a németek és a magyarok minden fellebbezési lehetőségét nélkülöző kitelepítése, „csupán” csehszlovák állampolgárságuktól megfosztása (33. dek-

rétum) és vagyonának elkobzása. Ha a dekrétumokban a kitelepítésről szó esett volna, az beismerté lett volna a kollektív bűnösség elve érvényesítésének.

Ezt a megbélyegzést elkerülendő, csupán egy kormányhatározat rendeli el, illetve ad hozzá irányelveket, hogy az idegeneket az országból ki kell telepíteni. S mivel a németek és a magyarok időközben – elvesztvén csehszlovák állampolgárságukat – idegenek lettek [szülőföldjükön! – a szerk. megjegyzése], hát bizvást kitelepítendőek. „Cseles” megoldás volt: azt lehetett mondani, mi nem az összes németet és magyart telepítjük ki, csupán az idegeneket, akiknek az országban nincs semmi keresnivalójuk.

Az 1945 augusztusában tartott potsdami értekezlet – bár köntörfalazva, értelmezési variánsokra lehetőséget adva (pl. olvashatni úgy, hogy csak a München után betelepedett németeket kell kitelepíteni, továbbá megkerüli a vagyoneklobzással kapcsolatos állásfoglalást) – jóváhagyta a „vad” akció békésebb eszközökkel való folytatását. A csehországi 3 és félmillió németből mindössze 170 ezer maradt lakóhelyén, a Szlovákiában élő 170 ezer ruszinból pedig nagyjából 5 ezer. A szlovákiai magyarokat – a Felvidék visszatérése után ide települteket kivéve – nem lehetett (mondja a cikk írója: szerencsére) úgy kiüldözni, mint az ország németiségét. Ezt a szovjetek sem engedték meg, a potsdami értekezlet is tiltotta. De az állampolgárság elvesztése, a vagyoneklobzás és a csehországi munkakényszer őket sem kerülte el. A reszlovakizálás révén (így fogalmaz a szerző) „goromba asszimilációs nyomásnak” voltak kitéve. A lakosságcsereéről szóló 1946. február 27-i magyar–csehszlovák szerződés miatt is sokakat ért méltánytalanság.

Vannak-e jótételi lehetőségek? A hajdani csehszlovák elnök és miniszterelnök jó úton indult el, amikor beismerte, hogy a szudétanémetek kitelepítése valójában elűzés, kiűzetés volt, de itt mindketten megálltak, s nem ismerték el a vétkes kitelepítettek és utódai „hazához való jogát”. A mai cseh kormány is könnyelműen kezeli a kérdést, miközben az Európa Tanács másként vélekedik. Pedig Klaus miniszterelnök egyik tanácsadója annak idején a következőkre hívta fel a figyelmet: „Ez a probléma előbb vagy utóbb politikai problémaként tárgyasul. Ha mindez későn következik be, a feltételek olyannyira megváltozhatnak, hogy részünkről nem lesz mód semmiféle értelmes dolog felvetésére. A helyzet odáig fajulhat, hogy a szudétanémet közösségek a nézeteltérésbe bevonhatják a teljes szövetségi kormányt, és a követelések olyannyira kiéleződnek, hogy egyetlen mérvadó cseh politikus sem fogadhatja el őket.” Mégis: miként elégíthető ki a szudétanémetek és a ruszinok (szerzőnél: kárpátiak) igénye a „hazához való jogra”? Ez csupán és mindenképpen csak egyéni szinten történhet meg, ami feltételezhetően a német fél számára is megfelelő. Itt ui. a morális elvet kellene érvényesíteni: „in hoc signo” e népcsoport egyetlen tagjának sem kellene lemondania a hazához és a visszatéréshez való jogáról. Azáltal, hogy e jog elismerést nyer, egyszersmind „okafogyottá” is válik. A kitelepített németeknek, ellentétben néhány közép-keleti néppel és nemzetiséggel ui. van hol élniük, ám hazájuk és mostani lakóhelyük nem azonos. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy határmódosítás vagy az óhazába történő tömeges visszatelepülés fenyegetne. Ez utóbbi egyáltalán nem aktuális az életszínvonalbeli különbségek miatt sem. Anyagi kártérítésre – s ezt hangsúlyozni kell – sem Csehországnak, sem Szlovákiának nincs pénze, s belátható időn belül nem is lesz.

Egy dolog azonban bizonyos: a Beneš-dekrétumok öröksége áldatlan örökség, anakronizmus. De ma még érvényben vannak. Érvényteleníteni kellene őket, vagy valamiféle egyéb módon kiküszöbölni zavaró létezésüket. Bárhogyan is, körültekintően kell az ügyben eljárni, mert anyagi kártérítésre csak a cseheknek legalább 100 milliárd márkát kellene fordítaniuk. Cikkét a szerző a következő mondattal fejezi be: „És azt se felejtjük el,

a Beneš-dekrétumokat a Szlovák Köztársaság is megörökölte, és azok a magyarokra is vonatkoznak.”

Futala Tibor

Nemzetközi beavatkozás a vallási eredetű etnikai konfliktusokba

*Fox, Jonathan: Religious causes of international intervention in ethnic conflicts.
= International Politics, 2001. dec. 515–526. p.*

Az etnikai konfliktusok jelentősége növekszik. A hidegháború vége óta gyakoriak az országokon belüli ütközések. Etnikai és vallási konfliktusok irányították a nemzetközi figyelmet néhány olyan országra, mint pl. Jugoszlávia, Ruanda, Csecsenföld, Sri Lanka, Indonézia és India.

A konfliktusok keletkezésének okai különbözők, és nem mindegyik esetben szükséges nemzetközi beavatkozás. A „Minorities at Risk” (veszélyeztetett kisebbség) projekt 1990 és 1995 között 275 etnikai konfliktust jegyzett fel. Ezek 30,2 százalékánál nem volt politikai és 77,1 százalékánál katonai beavatkozás. Miért szükséges az egyik konfliktus esetében a beavatkozás, és a másikban miért nem? A konfliktust előidéző tényezők közül az egyik sem a vallás, de jelentős súlyt képvisel közöttük az etnikai és kulturális különbség két csoport között.

A nemzetközi beavatkozás módját tekintve a különbségek tovább csoportosíthatók: nyelv, történelem, mítosz, település stb. megoszlás szerint. Az egyik lényeges befolyásoló tényező az etnikai kötődés. Valójában ez a kötődés olyan erős, hogy nem csak beavatkozást, de akár háborút is kiválthat. Tapasztalat és számos tanulmány utal arra, hogy az egyik ország elnyomott kisebbsége okozója lehet egy másik (szomszédos) ország többségéhez tartozás vágyából kiinduló háborúnak. Ezt a jelenséget igazolja India és Pakisztán konfliktusa a kashmiri kérdésben, amit még a térség népeinek vallási különbözősége is súlyosbít. Habár a vallás elősegítheti egy közösség identitásának, viselkedésének kialakulását, megnyilvánulását, vitatható ennek funkcionális előnye. Sokan utalnak az iszlám fundamentalisták szélsőséges akcióira, melyeket vallási alapra vezetnek vissza, és innen már csak egy lépés lehet a terrorizmus.

A terrorizmus azonban a vallást a konfliktusok minden formájának igazolására felhasználja, ideértve a nemzetközi konfliktusokat; a diszkriminációt; a népirtást; az évezredek erőszakot; keresztény csoportok intoleranciáját és az etnikai konfliktusokat. Egyes elemzők véleménye szerint a hidegháború utáni korszak nagy konfliktusainak fő alkotóeleme a vallás. Erre támaszkodnak a militáns szekták szervezői.

A „Minorities at Risk” (MAR) metodikája szerint végzett felmérésekből készített adattár 275 etnikai kisebbséget tart nyilván, melyek a világ legkülönbözőbb tájain találhatóak. A csoportosítást etnikum és állam összefüggésében nem lehet egysíkúvá tenni, mert például a kurdok települései három országban helyezkednek el – nem is beszélve az utódállamokba kényszerült magyar kisebbségről!

A MAR adattára a kisebbségekkel kapcsolatban kialakult konfliktusokat is nyilvántartja, majd ezeket szakemberek elemzik. Megkülönböztetnek politikai és katonai beavatkozást más országok részéről. A politikai beavatkozás magába foglalja az ideológiai bátorítást, a nem katonai jellegű pénzügyi támogatást, a külföldi piacok bevonását és a nemzetközi kommunikációt. A katonai beavatkozást megelőzi egy pénzalap létrehozása katonai ellátmány céljára, ezt követi a hadianyagok, harceszközök közvetlen átadása